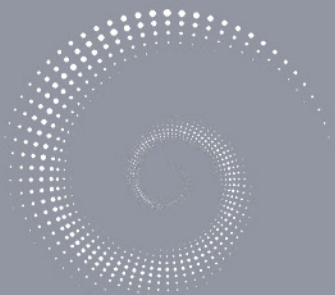

ΣΥΝΤΑΓΜΑ

Ερμηνεία κατ' άρθρο

Άρθρο 5 παρ. 4

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΡΗΣΤΟΥ

Ηλεκτρονική έκδοση

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΣΠ. ΒΛΑΧΟΠΟΥΛΟΣ, Ξ. ΚΟΝΤΙΑΔΗΣ, Γ. ΤΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Νοέμβριος 2023

ΚΕΝΤΡΟ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ
ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΟΥ
ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΡΕΥΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΣΕΩΝ ΤΣΑΤΣΟΥ

ΣΥΝΤΑΓΜΑ
WATCH.GR

Άρθρο 5 παρ. 4

Απαγορεύονται ατομικά διοικητικά μέτρα που περιορίζουν σε οποιονδήποτε Έλληνα την ελεύθερη κίνηση ή εγκατάσταση στη Χώρα, καθώς και την ελεύθερη έξοδο και είσοδο σ' αυτήν. Τέτοιου περιεχομένου περιοριστικά μέτρα είναι δυνατόν να επιβληθούν μόνο ως παρεπόμενη ποινή με απόφαση ποινικού δικαστηρίου, σε εξαιρετικές περιπτώσεις ανάγκης και μόνο για την πρόληψη αξιόποινων πράξεων, όπως νόμος ορίζει.

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΧΡΗΣΤΟΥ

ΕΙΔΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βαμβέτσος Αλ., *Η εκτόπισις και αι συνέπειαι αυτής*, Νέον Δίκαιον 1961· Γαλάνη Ε., «Η προσωπική ελευθερία – Οι ειδικότερες εκφάνσεις», στο: Σπ. Βλαχόπουλος (επιμ.), *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2^η έκδ., 2022· Βενιζέλος Ευ., *Εισήγηση του Γενικού Εισηγητή της πλειοψηφίας, Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος, Ζ' Αναθεωρητική Βουλή*, 2000· Δαγτόγλου Π., *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα*, 3^η αναθ. έκδ., 2010· Δρόσος Γ., *Δοκίμιο ελληνικής συνταγματικής θεωρίας*, 1996· Εγκολφόπουλος Τ., *Δικαστική εξουσία και διοικητικά εκτοπίσεις*, ΝοΒ 1963· Καϊάφα-Γκμπάντι Μ., *Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Οι ρυθμίσεις του ν. 3251/2004 και η μετάβαση από την έκδοση στην «παράδοση»*, ΠοινΔικ 2004· Καλαϊτζίδη Γ., *Απαγόρευση εξόδου από τη χώρα για χρέη προς το Δημόσιο*, Εφαρμογές 1988· Καμτσίδου Ιφ., *Παρατηρήσεις στη ΣτΕ Ολ. 4674/1998, ΔτΑ 1999*· Καρακώστας Β., *Απαγόρευση εξόδου από τη χώρα των οφειλετών του Δημοσίου. Κρίσεις και προτάσεις*, ΕΔΚΑ 1988· Κατρούγκαλος Γ., «Άρθρο 5 παρ. 3», στο: Γ. Κασιμάτης/Κ. Μαυριάς (επιμ.), *Ερμηνεία του Συντάγματος*, Τόμος Ι, 2002· Καρράς Αρ., *Το απαραβίαστον της προσωπικής ελευθερίας και η επιτετραμμένη προσβολή της*, ΕΕΝ 1976· Μάνεσης Αρ., *Ατομικές ελευθερίες*, α', β' έκδ., 1979· Ο ίδιος, «Ζητήματα του θεσμού της εκτοπίσεως», στο: *Συνταγματική Θεωρία και Πράξη*, 1980· Μανωλεδάκης Ι., *Ασφάλεια και ελευθερία*, 2002· Νικολακόπουλος Ηλ., «Ελεγχόμενη Δημοκρατία. Από το τέλος του εμφυλίου έως τη δικτατορία», στο: Γ. Βούλγαρης/Ηλ. Νικολακόπουλος/Σ. Ριζάς/Τ. Σακελλαρόπουλος/Ιω. Στεφανίδης, *Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004*, β' έκδ., 2011· Παντελής Αντ., *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 5η έκδ., 2020· Παπαδημητρίου Γ., *Η ελευθερία της αποδημίας. Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 5 παρ. 4 του Συντάγματος*, 1976· Παπαθωμάς Απ., «Η προσωπική ελευθερία γενικά», στο: Σπ. Βλαχόπουλος (επιμ.), *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2^η έκδ., 2022· Παπαχαράλαμπος Χ., *Το ποινικό δίκαιο του 'εχθρού'. Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τρομοκρατία και έκτακτη αντιτρομοκρατική νομοθεσία στις ΗΠΑ*, ΠοινΔικ 2002· Παραράς Π., *Σημείωμα στη γνωμοδότηση του Συνηγόρου του Πολίτη επί της υπόθεσης της 20^{ης} Αυγούστου 1999*, ΤοΣ

1999· Πρακτικά Συντάγματος 1975, Α΄ και Β΄ Υποεπιτροπών, Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή, 1975· Πρακτικά των συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής, 1975· Ρώτης Ν., *Συνταγματική τάξη και ιεροί κανόνες* (ΣτΕ 2336/80), ΤοΣ 1981· Σαρίπολος Ν.Ν., *Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος εν συγκρίσει προς τα των ξένων κρατών*, Τόμος Γ΄, 4^η έκδ. 1923, επανέκδ. 1987· Σπινέλλης Δ., «Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και η αντικατάσταση της διαδικασίας της έκδοσης», στο: *Τμητικός Τόμος Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, 2003· Στρατηλάτης Κ., «Άρθρο 5 παρ. 2-4», στο: Φ. Σπυρόπουλος/Ξ. Κοντιάδης/Χ. Ανθόπουλος/Γ. Γεραπετρίτης (επιμ.), *Σύνταγμα. Κατ' άρθρο ερμηνεία*, 2017· Συμεωνίδου-Καστανίδου Ελ., *Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και παράδοση ημεδαπών με σκοπό δίωξης (με αφορμή την Συμβ. ΑΠ 591/2005)*, ΠοινΔικ 2005· Τομαράς Δ., *Το διοικητικό μέτρο της εκτοπίσεως*, ΘΠΔΔ 2015· Χατζητζανής Ν., *Η απαγόρευσις εξόδου εκ της χώρας οφειλετών του δημοσίου και του ΙΚΑ*, ΔΦΝ 1994· Χρήστου Β., *Οι ατομικές ελευθερίες και η μεταβολή της ανθρωπίνης συνθήκης*, ΔτΑ 2020· Χρυσόγονος Κ., *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 5^η αναθ. έκδ., 2023.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Η προστασία της προσωπικής ελευθερίας από ατομικά διοικητικά μέτρα.....	4
II. Η ελευθερία εισόδου στη χώρα και η ελευθερία αποδημίας των Ελλήνων πολιτών.....	9

I. Η ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΑΠΟ ΑΤΟΜΙΚΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΑ ΜΕΤΡΑ

- 1 Το άρθρο 5 παρ. 4 Σ. προστατεύει, όπως και η παρ. 3 αυτού, την προσωπική ελευθερία ως φυσική ελευθερία από περιορισμούς ή στερήσεις. Η παρ. 4 προστατεύει ειδικότερα την ελευθερία κυκλοφορίας και εγκατάστασης των Ελλήνων πολιτών οπουδήποτε στην ελληνική επικράτεια έναντι ατομικών διοικητικών μέτρων, δηλαδή μέτρων που λαμβάνονται κατόπιν άσκησης διακριτικής ευχέρειας της διοικήσεως¹.

¹ Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, 2023, σελ. 327. Βλ. και ΣτΕ Ολ. 4674/1998: «Όπως δε προκύπτει και από τις προπαρασκευαστικές εργασίες ψήφισης του άρθρου 5 του Συντάγματος, με τη φράση "ατομικά διοικητικά μέτρα απαγορεύονται", ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε να αποκλείσει την ανάθεση, από τον νόμο, σε όργανα της Διοίκησης, οποιασδήποτε διακριτικής εξουσίας για την έκδοση ατομικών διοικητικών πράξεων, περιοριστικών της εν λόγω ελευθερίας (βλ. τις διαδοχικές διατυπώσεις του άρθρου 5 στο αρχικό και το επόμενο κυβερνητικό σχέδιο και στα σχέδια των Υποεπιτροπών και της Ολομέλειας της Επιτροπής της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής, τις συζητήσεις ενώπιον της Β΄ Υποεπιτροπής –σελ. 535, 536 πρακτικών– και τις συζητήσεις της Ολομέλειας

Στην περίπτωση δηλαδή των Ελλήνων πολιτών δεν αρκεί η εγγύηση της παρ. 3 περί της πρόβλεψης του περιορισμού της προσωπικής ελευθερίας σε νόμο, αλλά απαιτείται επιπλέον ο νόμος να μην επιτρέπει στη διοίκηση την άσκηση διακριτικής ευχέρειας για την επιβολή του περιοριστικού μέτρου². Πάντως, η ίδια απαγόρευση θα πρέπει να γίνει δεκτό ότι ισχύει και ως προς τα ατομικά μέτρα σε περιορισμό της προσωπικής ελευθερίας εκ μέρους του νομοθέτη³.

Οι λόγοι για τους οποίους επιβάλλεται αυξημένη συνταγματική προστασία των Ελλήνων πολιτών είναι ιστορικοί. Πρόκειται για το παρελθόν των πολιτικών διώξεων μετά τον εμφύλιο πόλεμο κατά την περίοδο της «ελεγχόμενης» δημοκρατίας⁴, οι οποίες λάμβαναν τη μορφή στέρησης ή περιορισμού της προσωπικής ελευθερίας, είτε δηλαδή διοικητικής εκτόπισης, είτε κατ' οίκον περιορισμού κοκ⁵. Άλλωστε, σε ιστορικό βάθος, και αυτή ακόμη η προστασία του Habeas Corpus (1679) αναγόταν και στην προστασία του φρονήματος, στην προστασία των υπηκόων από τον εκφοβισμό⁶. Καθένας είχε δικαίωμα να μην υπόκειται σε σύλληψη ή κράτηση, παρά μόνο αν το πρόβλεπε ο νόμος και με την εγγύηση της σύμπραξης δικαστικής αρχής. Η εγγύηση του Habeas Corpus προστάτευε και από την αυθαιρεσία που μπορούσε να ασκηθεί λόγω διαφωνίας με την εξουσία, πολιτική (του τοπικού ηγεμόνα ή του βασιλιά) ή θρησκευτική (της εκκλησίας). Η κατοχύρωση της ελευθερίας από την παράνομη σύλληψη και κράτηση θα προστάτευε, λοιπόν, τους αντιφρονούντες ή όσους θεω-

2

της Βουλής—σελ. 780, 781 πρακτικών). Δεν μπορεί, δηλαδή, ο νομοθέτης, χρησιμοποιώντας αόριστες έννοιες και γενικές ρήτρες, οι οποίες έχουν ανάγκη προσδιορισμού με συμπλήρωση, να αφήνει σε διοικητικά όργανα περιθώρια ουσιαστικής εκτίμησης ή αξιολόγησης της συμπεριφοράς ατόμων ή της εκτίμησης ή αξιολόγησης άλλων πραγματικών δεδομένων, προκειμένου να εκδώσουν ατομική διοικητική πράξη περιοριστική της παραπάνω ελευθερίας».

² Το ίδιο δέχτηκε το ΣτΕ και για την Εκκλησία, ότι δηλαδή το άρθρο 56 του ν. 590/1997 αντέκειται στο άρθρο 5 παρ. 4 Σ., καθότι πρόβλεπε άδεια εκκλησιαστικής αρχής για την έξοδο κληρικών και μοναχών από την Ελληνική επικράτεια. Βλ. ΣτΕ 2336/1980, ΤοΣ 439 επ. · και συναφώς Ν. Ρώτη, *Συνταγματική τάξη και ιεροί κανόνες* (ΣτΕ 2336/80), ΤοΣ 1981 passim.

³ Βλ. και Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο. Ατομικά Δικαιώματα*, 2010, σελ. 350.

⁴ Ηλ. Νικολακόπουλος, «Ελεγχόμενη Δημοκρατία. Από το τέλος του εμφυλίου έως τη δικτατορία», στο: Γ. Βούλγαρης/Ηλ. Νικολακόπουλος/Σ. Ριζάς/Τ. Σακελλαρόπουλος/Ιω. Στεφανίδης, *Ελληνική Πολιτική Ιστορία 1950-2004*, 2011 passim.

⁵ Βλ. σχετικά Αλ. Βαμβέτος, *Η εκτόπιση και οι συνέπειες αυτής*, Νέον Δίκαιον 1961· Τ. Εγκολφόπουλος, *Δικαστική εξουσία και διοικητικά εκτοπίσεις*, ΝοΒ 1963· Αρ. Μάνεσης, «Ζητήματα του θεσμού της εκτοπίσεως», στο: *Συνταγματική θεωρία και Πράξη*, 1980.

⁶ Β. Χρήστου, *Οι ατομικές ελευθερίες και η μεταβολή της ανθρώπινης συνθήκης*, ΔτΑ 2020, σελ. 634.

ρούσαν επικίνδυνοι για την κατεστημένη εξουσία⁷. Πράγματι, η παρ. 4 του άρθρου 5 προστατεύει από τον περιορισμό ή τη στέρηση της προσωπικής ελευθερίας που επιβάλλονται με απώτερο σκοπό να περιοριστούν οι πολιτικές ελευθερίες, δηλαδή να αποθαρρύνονται οι πολίτες να τις ασκήσουν.

- 3 Για την κατανόηση της παρ. 4 του άρθρου 5 Σ. είναι κρίσιμη η αναδρομή στην ιστορία της σύνταξής της. Το άρθρο 4 του Συντάγματος 1952 επέτρεπε τα ατομικά διοικητικά μέτρα που περιόριζαν την ελεύθερη κίνηση ή εγκατάσταση για λόγους δημοσίου συμφέροντος, απαιτούμενης δικαστικής αποφάσεως, κατά τους ορισμούς του νόμου. Η διάταξη αυτή είχε επιτρέψει στο ΣτΕ να θεωρεί νόμιμες τις διοικητικές εκτοπίσεις που ελάμβαναν χώρα όχι ως παρεπόμενη ποινή για την τέλεση εγκλήματος, αλλά μόνον με την επίκληση λόγων δημοσίου συμφέροντος και εφόσον οι σχετικές επιτροπές συγκροτούνταν από δικαστές⁸. Υπό την ισχύ του Συντάγματος του 1952 τα μέτρα διοικητικής εκτόπισης επιβάλλονταν από διοικητικές επιτροπές, τις Επιτροπές Ασφαλείας που αποτελούνταν κατά πλειοψηφία από δικαστικούς και εισαγγελικούς λειτουργούς μεν, οι οποίες, όμως, αποφάσιζαν με εισήγηση του κατά τόπον αρμόδιου Διοικητή Χωροφυλακής ή Αστυνομικού Διευθυντή ή Υπουργού Εσωτερικών ή Δημόσιας Τάξης⁹.
- 4 Το Κυβερνητικό Σχέδιο Συντάγματος επαναλάμβανε αυτούσια την παραπάνω ρύθμιση του Συντάγματος του 1952¹⁰. Ωστόσο, κατά τη συζήτηση στις Υποεπιτροπές οι αντιδράσεις της αντιπολίτευσης υπήρξαν έντονες¹¹. Κατόπιν τούτων, και μετά τις προτάσεις του Γ.Β. Μαγκάκη¹², η παρ. 4 του άρθρου 5 διαμορφώθηκε ως εξής: *«Ατομικά διοικητικά μέτρα περιοριστικά της ελευθέρως κινήσεως ή εγκαταστάσεως εν τη χώρα, ως και της ελευθερίας εξόδου και επανόδου εις αυτήν παντός Έλληνας απαγορεύονται. Κατ' εξαί-*

⁷ Μάλιστα, όπως σημειώνει ο Μάνεσης, η προσωπική ελευθερία αποτελεί «*βασική προϋπόθεση για την άσκηση όλων των άλλων ελευθεριών, τόσο των δημόσιων (ατομικών, πολιτικών, κοινωνικών), όσο και των ιδιωτικών (αστικού δικαίου εν γένει, εμπορικού δικαίου, εργατικού δικαίου κ.ο.κ.)*. Διότι αν κάποιος δεν μπορεί να διαθέσει κατά πρώτο λόγο τη φυσική του ύπαρξη, η άσκηση όλων των άλλων δικαιωμάτων αποβαίνει ανέφικτη». Βλ. Αρ. Μάνεσης, *Ατομικές ελευθερίες*, 1979, σελ. 125-126.

⁸ ΣτΕ 1469/1973. Παλαιότερη νομολογία θεωρούσε τη διοικητική εκτόπιση απλό περιορισμό της ελευθερίας και όχι στέρηση αυτής. Βλ. ΣτΕ 1235/1957.

⁹ Γ. Δρόσος, *Δοκίμιο ελληνικής συνταγματικής θεωρίας*, 1996, σελ. 387-389.

¹⁰ Πρακτικά των συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Ε΄ Αναθεωρητικής Βουλής, 1975, σελ. 1146.

¹¹ Πρακτικά Συντάγματος 1975, Α΄ και Β΄ Υποεπιτροπών, Ε΄ Αναθεωρητική Βουλή (1975), Γ.Β. Μαγκάκης, σελ. 421-422, Κ. Κάππος, σελ. 422, Θ. Μαναβής, σελ. 424-425.

¹² *Ibidem*, σελ. 421-422.

ρεσιν περιορισμοί δύνανται να επιβληθούν μόνον δια δημοσίου συμφέροντος λόγους, οπωσδήποτε όμως ουχί πολιτικούς και μετ' απόφασιν δικαστηρίου ή δικαστικού συμβουλίου, ως νόμος ειδικώτερον ορίζει. Εις περίπτωσιν επειγούσης ανάγκης η απόφασις δύνανται να εκδοθή και μετά λήψιν του διοικητικού μέτρου, το πολύ εντός τριημέρου, άλλως τούτο αίρεται αυτοδικαίως. Ερμηνευτική δήλωσις: Εις την ανωτέρω απαγόρευσιν δεν περιλαμβάνεται η επιβαλλόμενη δια δικαστικής αποφάσεως ως παρεπομένη ποινή εκτόπιαις δι' αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου». Έγινε, λοιπόν, προσπάθεια να αποκλειστεί η περίπτωση επιβολής διοικητικής εκτόπισης για πολιτικούς λόγους, καθώς και να περιοριστεί η περίπτωση επιβολής διοικητικού μέτρου κατά της προσωπικής ελευθερίας κατά τη διακριτική ευχέρεια της διοίκησης μόνο σε περίπτωση κατεπείγοντος και μόνον για τρεις μέρες. Ωστόσο, η αναδιατύπωση εξακολουθούσε να επιτρέπει την επιβολή ατομικών διοικητικών μέτρων ανεξαρτήτως ποινικής δίωξης. Η διάταξη στην αναδιατυπωμένη αυτή μορφή εισήχθη για συζήτηση στην Ολομέλεια, 5 καθώς στην Ολομέλεια της Επιτροπής του Συντάγματος δεν συζητήθηκε το ζήτημα της παρ. 4 του άρθρου 5¹³. Κατά τη συζήτηση στην Ολομέλεια ανέβηκαν και πάλι οι τόνοι της αντιπαράθεσης γύρω από την παρ. 4 του άρθρου 5. Ο Α. Παπανδρέου ανέφερε χαρακτηριστικά: «*Δια το άρθρο 5, μία παρατήρηση μόνο. Εκτόπιση. Πώς αντέχομεν κ. Πρόεδρε, πώς αντέχομεν την λέξιν και τι μας χρειάζεται; Έχομε 10ετίες και έχομε πέραν της ζωοκλοπής γνωρίσει όλη την όψη της εκτόπισης*¹⁴. Προς τι; Τι μας προσφέρει αυτή η διάταξη; Επειδή δε ανεφέρθη η παραλλαγή "ουχί δια πολιτικά εγκλήματα", η οποία περιελήφθη, επιτρέψατέ μου να σας υπενθυμίσω τη θέση που έπαιρνε ο κ. Τσουκαλάς, όταν οι ξένοι τον ερωτούσαν: "Μα έχετε τόσους πολλούς πολιτικούς κρατούμενους;" Και απαντούσε: "Πολιτικούς κρατούμενους; Όχι δα. Για ποινικά αδικήματα είναι εις τας φυλακάς". [...] Έστω και αν μας πείσετε ότι είναι εντελώς αθώα η φράση, θα έλεγα ότι και από πλευράς καλού γούστου αυτής της πρώτης Δημοκρατικής Βουλής, θα έπρεπε ωρισμένες λέξεις, όπως η λέξη εκτόπιση, να απαλειφθούν από το Σύνταγμα»¹⁵.

Τεκμηριωμένες αντιρρήσεις διατύπωσε και ο Γ. Μαύρος. Ανέφερε τα εξής: «*Έχω 6 τον φόβον, κύριοι Βουλευταί, ότι κανένα δικαστήριο δεν θα τολμήση να αναλάβη την ευθύνην να απορρίψη μίαν αίτησιν της Κυβερνήσεως, δι' εκτοπίσεις, όταν η Κυβέρ-*

¹³ Γ. Παπαδημητρίου, *Η ελευθερία της αποδημίας. Συμβολή στην ερμηνεία του άρθρου 5 παρ. 4 του Συντάγματος*, 1976, σελ. 26-27.

¹⁴ Το διοικητικό μέτρο της εκτόπισης εισήχθη με τον ν. ΤΟΔ' /1871 «περί καταδιώξεως της ληστείας», χρησιμοποιήθηκε όμως, όπως αναφέρθηκε, κατά κόρον για τη δίωξη των πολιτικών αντιπάλων.

¹⁵ Πρακτικά των συνεδριάσεων της Ολομέλειας της Ε' Αναθεωρητικής Βουλής, 1975, σελ. 364.

νησις ισχυρίζεται, ότι υπάρχει κίνδυνος διαταράξεως της τάξεως. Βάσει ποίων στοιχείων ο δικαστής να είπη ότι δεν υπάρχει κίνδυνος τέτοιος; Και εάν εκ των υστέρων αποδειχθούν ανωμαλίες, πώς είναι δυνατόν να λάβη αυτήν την τεραστίαν ευθύνην ο δικαστής; Φοβούμαι, ότι με την διάταξιν ως έχει, το μέτρον της εκτοπίσεως εξακολουθεί να είναι διοικητικόν»¹⁶.

- 7 Κατόπιν τούτων, πράγματι απαλείφθηκε η αναφορά στη λέξη εκτόπιση. Ωστόσο, παρέμεινε η δυνατότητα επιβολής διοικητικού μέτρου για λόγους κατεπείγοντος άνευ δικαστικής απόφασης, εφόσον αυτή θα εκδιδόταν πάντως εντός τριών ημερών, άλλως το μέτρο ήρετο αυτοδικαίως. Υπό το Σύνταγμα του 1975 η διάταξη της παρ. 4 όριζε εν τέλει τα εξής: «Ατομικά διοικητικά μέτρα, περιοριστικά της ελευθέρας κινήσεως ή εγκαταστάσεως εν τη Χώρα, ως και της ελευθέρας εξόδου και εισόδου εις αυτήν παντός Έλληνας, απαγορεύονται. Εις εξαιρετικές περιπτώσεις ανάγκης και μόνον προς πρόληψιν αξιόποινων πράξεων δύνανται να επιβληθούν τοιαύτα μέτρα, μετ' απόφασιν ποινικού δικαστηρίου, ως νόμος ορίζει. Εις περίπτωσιν κατεπείγοντος, η απόφασις δύνανται να εκδοθή και μετά την λήψη του διοικητικού μέτρου, το βραδύτερον δε εντός τριών ημερών, άλλως αίρεται τούτο αυτοδικαίως». Επίσης, η ερμηνευτική δήλωση έλαβε τη σημερινή της μορφή.
- 8 Τελικά, με την αναθεώρηση του 2001 η παρ. 4 κατάφερε να απαλλαγεί από τη βαρεία ψυχροπολεμική σκιά. Καταργήθηκε η σε περίπτωση κατεπείγοντος δυνατότητα λήψης διοικητικού περιοριστικού μέτρου. Περιοριστικά μέτρα επιτρέπονται πλέον μόνον ως παρεπόμενη ποινή με απόφαση ποινικού δικαστηρίου. Όπως ανέφερε ο γενικός εισηγητής της πλειοψηφίας Ευ. Βενιζέλος, «Γνωρίζετε ότι η διάταξη αυτή, παρότι δεν προκάλεσε προβλήματα λόγω εφαρμογής της στην πράξη, προκάλεσε προβλήματα στη συζήτηση του Συντάγματος του 1975. Πιστεύω ότι τώρα είναι μία ευκαιρία να καταργήσουμε ουσιαστικά τα διοικητικά μέτρα και να προβλέψουμε τη δυνατότητα λήψης παρόμοιων μέτρων μόνο με τη μορφή παρεπόμενης ποινής, δηλαδή με απόφαση ποινικού δικαστηρίου»¹⁷.
- 9 Πράγματι, η παρ. 4 σε συνδυασμό με την ερμηνευτική αυτής δήλωση επιτρέπει πλέον εξαιρέσεις από την απαγόρευση των ατομικών διοικητικών μέτρων μόνον α) ως παρεπόμενη ποινή με απόφαση ποινικού δικαστηρίου, β) με εισαγγελική πράξη

¹⁶ Ibidem, σελ. 731.

¹⁷ Ευ. Βενιζέλος, Εισήγηση του Γενικού Εισηγητή της πλειοψηφίας, Επιτροπή Αναθεώρησης του Συντάγματος, Ζ' Αναθεωρητική Βουλή, 2000, σελ. 20.

σε σχέση με συγκεκριμένα διερευνώμενα ποινικά αδικήματα και γ) ως καραντίνα, ως μέτρο περιορισμού δηλαδή για την προστασία της δημόσιας υγείας. Η τελευταία περίπτωση εφαρμόστηκε κατά κόρον την περίοδο της πανδημίας. Εξυπακούεται ότι ως διοικητικό μέτρο η καραντίνα υπόκειται σε αυστηρό έλεγχο αναλογικότητας.

II. Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΕΙΣΟΔΟΥ ΣΤΗ ΧΩΡΑ ΚΑΙ Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΑΠΟΔΗΜΙΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Η ελευθερία εισόδου στη χώρα είναι ένα πολιτικό δικαίωμα των Ελλήνων πολιτών, το οποίο απορρέει από τον θεμελιώδη νομικό δεσμό της ιθαγένειας. Μάλιστα το δικαίωμα εισόδου και παραμονής στην επικράτεια για κάθε Έλληνα και κάθε Ελληνίδα είναι ανεπίδεκτο οποιουδήποτε περιορισμού¹⁸, ακόμη και ελλείψει εγκύρου διαβατηρίου, το οποίο συνιστά απλώς αποδεικτικό και όχι συστατικό τύπο του δικαιώματος ιθαγένειας. Μάλιστα, ο Δαγτόγλου σημειώνει ότι το βάρος απόδειξης της ελληνικής ιθαγένειας φέρει η ελληνική διοίκηση και ότι μέχρι την απόδειξη αυτήν ο ενδιαφερόμενος έχει δικαίωμα εισόδου και παραμονής στην Ελλάδα¹⁹. Για τον λόγο αυτό, ακόμη και σε περίπτωση πανδημίας και οξείας κρίσης της δημόσιας υγείας, δεν μπορεί να απαγορευτεί, έστω και για περιορισμένο χρονικό διάστημα, η είσοδος Ελλήνων πολιτών στη χώρα. Μπορεί να τους επιβληθεί ατομικός περιορισμός, δηλαδή καραντίνα, αφού όμως έχουν εισέλθει στο πάτριο έδαφος²⁰. Μάλιστα, η ανεξίτητη ελευθερία εισόδου στη χώρα ως απόρροια του δικαιώματος στην ιθαγένεια συνιστά γενικά παραδεδεγμένη αρχή του διεθνούς δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 28 παρ. 1 Σ.²¹ Η αρχή αυτή αποτυπώθηκε και στο άρθρο 13 παρ. 2 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που κατοχυρώνει το δικαίωμα εισόδου στη χώρα²², καθώς και στο άρθρο 15 αυτής που κατοχυρώνει το δικαίωμα στην ιθαγένεια²³. Συνεπώς, το δικαίωμα εισόδου στη χώρα απορρέει άνευ

¹⁸ Αντ. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, 2020, σελ. 493 · Γ. Κατρούγκαλος, «Άρθρο 5 παρ. 3», στο: Γ. Κασσιμάτης/Κ. Μαυριάς (επιμ.), *Ερμηνεία του Συντάγματος*, Τόμος Ι, 2002, σελ. 35 · Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 363.

¹⁹ Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 370.

²⁰ *Ibidem*, σελ. 371.

²¹ *Ibidem*, σελ. 369.

²² Οικουμενική Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 1948, άρθρο 13 παρ. 2: «Καθένας έχει το δικαίωμα να εγκαταλείπει οποιαδήποτε χώρα, ακόμα και τη δική του, και να επιστρέψει σε αυτήν».

²³ Ομοίως από την Οικουμενική Διακήρυξη, άρθρο 15: «1. Καθένας έχει το δικαίωμα μιας ιθαγένειας. 2. Κανείς δεν μπορεί να στερηθεί αυθαίρετα την ιθαγένειά του ούτε το δικαίωμα να αλλάξει ιθαγένεια».

ετέρου από το άρθρο 4 παρ. 3 Σ. για το δικαίωμα στην ιθαγένεια και η ρητή αναφορά του στην παρ. 4 του άρθρου 5 Σ. δεν σημαίνει ότι εφαρμόζονται στο δικαίωμα εισόδου οι έστω στενοί περιορισμοί της παρ. 4²⁴.

- 11 Αντίθετα, η έξοδος από τη χώρα Ελλήνων πολιτών γίνεται δεκτό ότι μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να περιοριστεί υπό τις προϋποθέσεις της παρ. 4, δηλαδή ο περιορισμός εφόσον δεν λαμβάνει τη μορφή ατομικού διοικητικού μέτρου, επιβάλλεται ως παρεπόμενη ποινή ή αποσκοπεί στην προστασία της δημόσιας υγείας. Στο πλαίσιο αυτό, η έκδοση διαβατηρίου ως προϋπόθεση για την έξοδο από την επικράτεια θεωρείται σύμφωνη με το Σύνταγμα, υπό την προϋπόθεση ότι, κατά τις οικείες διατάξεις, η διοίκηση θα ενεργεί κατά δέσμια αρμοδιότητα και όχι κατά διακριτική ευχέρεια. Ακόμη έχει κριθεί ότι η απαγόρευση έκδοσης διαβατηρίου, λόγω εκκρεμούς ποινικής δίωξης για ορισμένα στον νόμο αδικήματα, όπως είναι η πλαστογραφία και η υπεξαγωγή εγγράφων, δεν αντίκειται στο άρθρο 5 παρ. 4 Σ.²⁵ Παρά ταύτα, εάν παρέλθει το στάδιο της απολογίας του κατηγορουμένου και δεν επιβληθεί σε βάρος του από τις δικαστικές αρχές το μέτρο της απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα, τότε η διοίκηση θα πρέπει να προχωρήσει στην έκδοση του διαβατηρίου²⁶. Ακόμη, μπορεί να απαγορευτεί η έξοδος από τη χώρα σε λιποτάκτες και ανυπότακτους, σύμφωνα με τους ορισμούς του άρθρου 54 ν. 3421/2005 («Στρατολογία των Ελλήνων και άλλες διατάξεις»)²⁷, προφανώς για να εξασφαλιστεί η εκπλήρωση της στρατιωτικής τους υποχρέωσης.
- 12 Ωστόσο, γίνεται πλέον δεκτό ότι δεν μπορεί να απαγορευτεί η έξοδος από τη χώρα για χρέη προς το Δημόσιο. Παλαιές ρυθμίσεις περί απαγόρευσης της αποδημίας των

²⁴ Έτσι και Π. Δαγτόγλου, *Συνταγματικό Δίκαιο*, ό.π., σελ. 371.

²⁵ ΣτΕ 378/2012· ΣτΕ 1477/2017· ΣτΕ 2012/2019· ΣτΕ 503/2021.

²⁶ ΣτΕ 1283/2021· Βλ. και 1742/2020, σκέψη 11, όπου αναφέρεται ότι «Εάν, δηλαδή, το δικαστικό όργανο, εκκρεμούσης της ποινικής δίωξης για το κακούργημα, χωρήσει σε περαιτέρω δικονομικές διαδικασίες και ενέργειες και κρίνει τυχόν, εν όψει των νεωτέρων δεδομένων, ότι δεν δικαιολογείται πλέον η διατήρηση σε ισχύ του μέτρου της απαγορεύσεως εξόδου από τη χώρα και, κατά συνεκδοχή, η μη χορήγηση ή η αφαίρεση του διαβατηρίου, δεν είναι, κατά το Σύνταγμα, νοητή η εν τούτοις διατήρηση του μέτρου ευθέως εκ του νόμου ή με πράξη διοικητικού οργάνου. Πράγματι, στην περίπτωση αυτή, θα συνέτρεχε το άτοπο να έχει κριθεί με πράξη δικαστικού οργάνου, κατόπιν εξατομικευμένης κρίσεως, ότι δεν συντρέχουν, για μία συγκεκριμένη πράξη, τιμωρούμενη σε βαθμό κακούργηματος, οι κατά το Σύνταγμα και τον νόμο προϋποθέσεις για την διατήρηση του απαγορευτικού της ελεύθερης κυκλοφορίας Έλληνα και ευρωπαίου πολίτη μέτρου, αλλά, παρά ταύτα, το μέτρο να διατηρείται σε ισχύ, και μάλιστα για αόριστο χρόνο, είτε ευθέως εκ του νόμου είτε δυνάμει διοικητικής πράξεως».

²⁷ Αντ. Παντελής, *Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου*, ό.π., σελ. 494. Πρβλ. και Ν.Ν. Σαρίπολο, *Σύστημα του Συνταγματικού Δικαίου της Ελλάδος εν συγκρίσει προς τα των ξένων κρατών*, 1923, σελ. 753.

οφειλετών του Δημοσίου²⁸ καταργήθηκαν υπό την επιρροή της κρατούσας άποψης στη θεωρία ότι ήταν αντισυνταγματικές²⁹, αν και η νομολογία είχε θεωρήσει την απαγόρευση εξόδου από τη Χώρα για χρέη προς το Δημόσιο ή το ΙΚΑ ως σύμφωνη με το Σύνταγμα, εφόσον η απαγόρευση αυτή δεν λάμβανε τη μορφή ατομικού διοικητικού μέτρου στη διακριτική ευχέρεια της Διοίκησης και η οφειλή ήταν βεβαιωμένη³⁰. Άλλωστε, η απαγόρευση αποδημίας ειδικά λόγω φορολογικών χρεών ερχόταν σε αντίθεση με το υπερνομοθετικής ισχύος άρθρο 12 του Διεθνούς Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων (ΔΣΑΠΔ). Συγκεκριμένα, αν και το άρθρο 12 παρ. 3 ΔΣΑΠΔ επιτρέπει περιορισμούς της ελευθερίας της αποδημίας «για την προστασία της εθνικής ασφάλειας, της δημόσιας τάξης, της δημόσιας υγείας, των χρηστών ηθών ή των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων», η οφειλή φόρων είχε επί τούτου απορριφθεί ως λόγος περιορισμού της ελευθερίας αποδημίας³¹. Σε κάθε περίπτωση,

²⁸ Βλ. άρθρο 9 παρ. 2 του ν. 2097/1952, άρθρο 1 του ν. 395/1976, άρθρο 27 του ν. 1882/1990, άρθρο 21 του ν. 1902/1990.

²⁹ Β. Καρακώστας, *Απαγόρευση εξόδου από τη χώρα των οφειλετών του Δημοσίου. Κρίσεις και προτάσεις*, ΕΔΚΑ 1988 · Γ. Καλαϊτζίδης, *Απαγόρευση εξόδου από τη χώρα για χρέη προς το Δημόσιο*, Εφαρμογές 1988 · Ν. Χατζητζανής, *Η απαγόρευση εξόδου εκ της χώρας οφειλετών του δημοσίου και του ΙΚΑ*, ΔΦΝ 1994 · Βλ. και Ιφ. Καμτσίδου, *Παρατηρήσεις στη ΣτΕ Ολ. 4674/1998*, ΔτΑ 1999, σελ. 931.

³⁰ Θεμελιακή ήταν η ΣτΕ Ολ 4674/1998: «Επειδή, κατά την έννοια των παραπάνω συνταγματικών διατάξεων, αποτελεί μεν θεμελιώδη συνταγματική αρχή η προσωπική ελευθερία, επιτρέπεται όμως η θέσπιση με νόμο, κατά τρόπο γενικό και αντικειμενικό, περιορισμών σε αυτή. Ειδικώς δε, όσον αφορά τους περιορισμούς στην ελεύθερη κίνηση ή εγκατάσταση στη Χώρα, καθώς και στην ελεύθερη έξοδο και είσοδο σε αυτή οποιοσδήποτε Έλληνα, απαγορεύεται στο νομοθέτη να θεσπίζει τους περιορισμούς αυτούς, με τη μορφή των 'ατομικών διοικητικών μέτρων'. [...] Συνεπώς, ο νόμος που θεσπίζει περιορισμούς στην ελεύθερη κίνηση και εγκατάσταση στη Χώρα καθώς και στην ελεύθερη έξοδο και είσοδο σε αυτή οποιοσδήποτε Έλληνα, τότε μόνο δεν αντίκειται στο Σύνταγμα, όταν αφήνει στα διοικητικά όργανα την διαπίστωση απλώς και μόνο εάν συντρέχουν οι τασσόμενες από τον ίδιο το νόμο, κατά τρόπο γενικό αλλά συγκεκριμένο, σαφή και αντικειμενικό, πραγματικές προϋποθέσεις, με τη συνδρομή των οποίων επιτρέπεται η έκδοση ατομικής διοικητικής πράξης περιοριστικής της εν λόγω ελευθερίας και εφ' όσον οι περιορισμοί αυτοί εναρμονίζονται με τις διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 του άρθρου 5 του Συντάγματος, με τις οποίες προστατεύονται οι αναφερόμενες σε αυτές αξίες καθώς και με το εν γένει δημοκρατικό και φιλελεύθερο πνεύμα του Συντάγματος». Πρβλ. ακόμη τις προγενέστερες αποφάσεις στην αυτή κατεύθυνση ΣτΕ Ολ. 2858/1985, ΤοΣ 1986, σελ. 88 επ. · και ΣτΕ 2252/1986, ΤοΣ 1987, σελ. 348 επ. Βλ. και Γ. Παπαδημητρίου, *Η ελευθερία της αποδημίας*, ό.π., σελ. 86, κατά τον οποίο η επιβολή του μέτρου της απαγόρευσης αποδημίας συγχωρείται μόνον όταν η οφειλή είναι ήδη ληξιπρόθεσμη.

³¹ Αναλυτικά, Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, ό.π., σελ. 328-329. Έτσι και ΣτΠ, υπόθεση της 20.08.1998, ΤοΣ 5/1999, σελ. 60 επ. · καθώς και Π. Παραράς, *Σημείωμα στη γνωμοδότηση του Συνηγόρου του Πολίτη επί της υπόθεσης της 20ης Αυγούστου 1999*, ΤοΣ 1999, σελ. 961.

οι περιορισμοί στην ελευθερία αποδημίας πρέπει να είναι εξαιρετικά περιορισμένοι και στο μέτρο του απολύτως αναγκαίου, καθώς ενυπάρχει και εδώ –όπως και στον περιορισμό ή στέρηση της προσωπικής ελευθερίας– ο κίνδυνος δίωξης των πολιτών για το φρόνημά τους, για λόγους δηλαδή πολιτικούς. Την περίοδο της δικτατορίας η απαγόρευση αποδημίας στρεφόταν εναντίον εκείνων, για τους οποίους το καθεστώς υποψιαζόταν ότι θα μεταβούν στο εξωτερικό για να διαδώσουν πολιτικές απόψεις με σκοπό την ανατροπή της δικτατορίας³².

- 13 Η αντίστροφη προβληματική είναι εάν μπορεί το κράτος να υποχρεώσει έναν πολίτη να φύγει από τη χώρα, να τον εκδώσει δηλαδή σε μια άλλη χώρα. Κάτι τέτοιο γίνεται δεκτό για τις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης που προβλέφθηκε με τον ν. 3251/2004 σε εφαρμογή σχετικής απόφασης-πλασίου του Συμβουλίου Υπουργών της Ευρωπαϊκής Ένωσης³³. Στη θεωρία έχει υποστηριχτεί η άποψη περί αντισυνταγματικότητας του εντάλματος αυτού, με το επιχείρημα ότι το άρθρο 5 παρ. 4 Σ. απαγορεύει την έκδοση ημεδαπού, ενώ υποστηρίζεται ότι η ειδική απαγόρευση της έκδοσης αλλοδαπού κατ' άρθρο 5 παρ. 2 Σ. υπονοεί τη γενική απαγόρευση έκδοσης ημεδαπού³⁴. Αντίθετα, ο ΑΠ έχει αποφανθεί επί της συνταγματικότητας της οικείας ρύθμισης σε σειρά αποφάσεων³⁵, με το εξής σκεπτικό: «*Η απαγόρευση της έκδοσης ή παράδοσης των ημεδαπών σε άλλο κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν προκύπτει από το Σύνταγμα, (...) καθόσον (...) στους κύκλους της τελευταίας (Ε.Ε.) έχουν αναπτυχθεί μεταξύ των κρατών μελών της αρχές*

³² Γ. Παπαδημητρίου, *Η ελευθερία της αποδημίας*, ό.π., σελ. 67-71.

³³ Βλ. ΕΛ της 18^{ης}.07.2002, 190, 1 επ. Για την όλη προβληματική, βλ. Ε. Γαλάνη, «Η προσωπική ελευθερία – Οι ειδικότερες εκφάνσεις», στο: Σπ. Βλαχόπουλος (επιμ.), *Θεμελιώδη Δικαιώματα*, 2022, σελ. 137.

³⁴ Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι, *Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης. Οι ρυθμίσεις του ν. 3251/2004 και η μετάβαση από την έκδοση στην «παράδοση»*, ΠοινΔικ 2004, σελ. 1302· Ελ. Συμεωνίδου-Καστανίδου, *Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και παράδοση ημεδαπών με σκοπό δίωξης (με αφορμή την Συμβ.ΑΠ 591/2005)*, ΠοινΔικ 2005, σελ. 1313. Βλ. ακόμη Χ. Παπαχαλαράμπους, *Το ποινικό δίκαιο του 'εχθρού'. Ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, τρομοκρατία και έκτακτη αντιτρομοκρατική νομοθεσία στις ΗΠΑ*, ΠοινΔικ 2002, σελ. 190· Ι. Μανωλεδάκης, *Ασφάλεια και ελευθερία*, 2002, σελ. 202. Αντίθετης άποψης Δ. Σπινέλλης, «Το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης και η αντικατάσταση της διαδικασίας της έκδοσης», στο: *Τιμητικός Τόμος Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου*, 2003, σελ. 1286: «*λόγω της αμοιβαίας εμπιστοσύνης των κρατών μελών της ΕΕ, της προσήλωσης όλων τους στις αρχές του κράτους δικαίου και της προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων*».

³⁵ ΑΠ 591/2005, ΑΠ 558/2007· ΑΠ 814/2011· ΑΠ 1365/2016· ΑΠ 616/2016· ΑΠ 854/2016· ΑΠ 1706/2017· ΑΠ 174/2022.

αμοιβαίας εμπιστοσύνης που στηρίζονται στον σεβασμό των θεμελιωδών ελευθεριών και των αρχών του κράτους δικαίου, ενώ οι ιστορικοί λόγοι στήριξης της απαγόρευσης, δηλαδή η υποχρέωση προστασίας του κράτους προς τους πολίτες του και συγκεκριμένα η προστασία τους από τις αντιξοότητες που σημαίνει γι' αυτούς μια δίκη σε ξένο μη οικείο νομικό περιβάλλον, καθώς και η υπάρχουσα δυσπιστία στις αλλοδαπές δικαστικές αρχές είναι πλέον αδικαιολόγητοι και ιδίως στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Ένωσης»³⁶. Σε άλλη απόφαση ο ΑΠ διευκρίνισε ότι δεν μπορεί να γίνει λόγος ούτε για συνταγματικό έθιμο που απαγορεύει την έκδοση ημεδαπού³⁷. Πάντως, στη θεωρία υποστηρίζεται ότι σε κάθε περίπτωση πρέπει να εξετάζονται οι συνθήκες κράτους δικαίου που επικρατούν στη χώρα έκδοσης, ακόμη και εάν πρόκειται για χώρα της ΕΕ³⁸.

Μάλιστα, ο σχετικός νόμος περί ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης θεωρήθηκε από τον ΑΠ σύμφωνος με το Σύνταγμα στον βαθμό που στο άρθρο 11 αυτού πρόβλεπε περιπτώσεις υποχρεωτικής άρνησης εκτελέσεως του εντάλματος σύλληψης, π.χ. α) αν είχε ήδη ασκηθεί δίωξη στην Ελλάδα, β) αν το ένταλμα αφορούσε πράξη που είχε τελέσει ο ημεδαπός εξ ολοκλήρου ή εν μέρει στο έδαφος της ελληνικής επικράτειας, ανεξάρτητα μάλιστα αν είχε ασκηθεί ποινική δίωξη στην Ελλάδα, και γ) αν το ένταλμα αφορούσε πράξη που είχε τελεστεί εξ ολοκλήρου στην αλλοδαπή, αλλά υπαγόταν στην αρμοδιότητα των ελληνικών αρχών με βάση τα άρθρα 6 ή 8 του ΠΚ, ακόμη και αν η ποινική δίωξη στην Ελλάδα είχε ασκηθεί μεταγενέστερα, δηλαδή μετά την έκδοση του σχετικού ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης³⁹. Ωστόσο, με το άρθρο 30

³⁶ ΑΠ 558/2007.

³⁷ ΑΠ 814/2011.

³⁸ Κ. Χρυσόγονος, *Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα*, ό.π., σελ. 331-332.

³⁹ Το άρθρο 11 του ν. 3251/2004 πρόβλεπε τις εξής περιπτώσεις, στις οποίες η δικαστική αρχή όφειλε να αρνηθεί την εκτέλεση του ευρωπαϊκού εντάλματος: «α) αν η αξιόποινη πράξη, για την οποία έχει εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, καλύπτεται από αμνηστία σύμφωνα με τους ελληνικούς ποινικούς νόμους, εφόσον η Ελλάδα είχε την αρμοδιότητα για τη δίωξη αυτής της αξιόποινης πράξης, β) αν από τις πληροφορίες που διαθέτει η δικαστική αρχή που αποφασίζει για την εκτέλεση του εντάλματος προκύπτει ότι ο εκζητούμενος έχει δικασθεί αμετακλήτως για τις ίδιες πράξεις από κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εφόσον, σε περίπτωση καταδίκης, η ποινή έχει εκτιθεί ή εκτίεται ή δεν μπορεί πλέον να εκτιθεί σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους μέλους που εξέδωσε την καταδικαστική απόφαση, γ) αν το πρόσωπο, εναντίον του οποίου έχει εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης, είναι ανεύθυνο ποινικά λόγω της ηλικίας του για την αξιόποινη πράξη για την οποία έχει εκδοθεί το ένταλμα, σύμφωνα με τους ελληνικούς ποινικούς νόμους, δ) αν έχει επέλθει παραγραφή του εγκλήματος ή της ποινής σύμφωνα με τους ελληνικούς ποινικούς νόμους και η αξιόποινη πράξη υπάγεται στην αρμοδιότητα των ελληνικών δικαστικών αρχών σύμφωνα με τους ελληνικούς ποινικούς νόμους, ε) αν

του ν. 4947/2022 καταργήθηκαν οι περισσότερες, μεταξύ των οποίων και οι πιο πάνω, περιπτώσεις υποχρεωτικής άρνησης εκτέλεσης του εντάλματος. Συνεπέστερη στάση τήρησε η Γερμανία, στις οποίας το Σύνταγμα και ειδικότερα στο άρθρο 16 παρ. 2 αυτού προβλέπεται ρητά η απαγόρευση έκδοσης ημεδαπού και η οποία τροποποίησε την οικεία διάταξη, ώστε να επιτραπεί εξαίρεση σε περίπτωση έκδοσης σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα, υπό την προϋπόθεση ότι τηρούνται οι αρχές του κράτους δικαίου⁴⁰. Άλλωστε, η νομολογία του Ομοσπονδιακού Συνταγματικού Δικαστηρίου της Γερμανίας δέχεται ότι, στο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας, δεν επιτρέπεται να αδειάσει από το ουσιώδες περιεχόμενό του το άρθρο 16 παρ. 2 του γερμΣ, ενώ θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη η ασφάλεια δικαίου και η δικαιολογημένη εμπιστοσύνη⁴¹.

το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης έχει εκδοθεί προς το σκοπό της δίωξης ή τιμωρίας προσώπου λόγω του φύλου, της φυλής, της θρησκείας, της εθνικής καταγωγής, της ιθαγένειας, της γλώσσας, των πολιτικών φρονημάτων, του γενετήσιου προσανατολισμού του ή της δράσης του υπέρ της ελευθερίας, στ) αν το πρόσωπο, εναντίον του οποίου έχει εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης προς το σκοπό της εκτέλεσης ποινής ή μέτρου ασφαλείας, στερητικών της ελευθερίας, είναι ημεδαπός και η Ελλάδα αναλαμβάνει την υποχρέωση να εκτελέσει την ποινή ή το μέτρο ασφαλείας σύμφωνα με τους ποινικούς της νόμους, ζ) αν το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης έχει εκδοθεί για αξιόποινη πράξη, η οποία: i) θεωρείται κατά τον ελληνικό ποινικό νόμο ότι τελέστηκε εξ ολοκλήρου ή εν μέρει στο έδαφος της Ελλάδας ή σε εξομοιούμενο προς αυτό τόπο ή ii) τελέστηκε εκτός του εδάφους του κράτους μέλους έκδοσης του εντάλματος και κατά τους ελληνικούς ποινικούς νόμους απαγορεύεται η δίωξη για το ίδιο έγκλημα που διαπράττεται εκτός του εδάφους της Ελλάδας, η) αν το πρόσωπο, εναντίον του οποίου έχει εκδοθεί το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης προς το σκοπό της δίωξης, είναι ημεδαπός και διώκεται στην Ελλάδα για την ίδια πράξη. Αν δεν διώκεται, το ευρωπαϊκό ένταλμα σύλληψης εκτελείται αν διασφαλιστεί ότι, μετά από ακρόασή του, θα διαμεταχθεί στο Ελληνικό Κράτος, ώστε να εκτίσει σ' αυτό την στερητική της ελευθερίας ποινή ή το στερητικό της ελευθερίας μέτρο ασφαλείας που θα απαγγελθεί εναντίον του στο κράτος έκδοσης του εντάλματος». Με εξαίρεση τις περ. α έως γ οι υπόλοιπες καταργήθηκαν με το άρθρο 30 του ν. 4947/2022.

⁴⁰ Άρθρο 16 παρ. 2 του γερμΣ: «Kein Deutscher darf an das Ausland ausgeliefert werden. Durch Gesetz kann eine abweichende Regelung für Auslieferungen an einen Mitgliedstaat der Europäischen Union oder an einen internationalen Gerichtshof getroffen werden, soweit rechtsstaatliche Grundsätze gewahrt sind».

⁴¹ 2 BvR 2236/2004, απόφαση της 18^{ης}.07.2005.